

Miras Dil Kavramı ve Miras Dil Konuşucuları

Yusuf Şen*

Özet

Bu makalenin amacı son yıllarda geniş bir coğrafyada akademik bir çalışma alanı olarak da ortaya çıkan 'miras dil' kavramının önemini ve bu alandaki çalışmaların ülkemizde miras diller alanında gösterilen çabaları destekleme konusunda yapabileceği katkıları incelemektir. Miras dil kavramı, Kanada'da uzun yıllar sadece yerli halk dillerini ifade etmek için kullanıldıktan sonra, son yıllarda daha yaygın ve daha kapsayıcı olarak yerli halk dillerinin yanı sıra baskın bir dilin yanında varlığını sürdürmek durumunda olan bütün diller için kullanılmaya başlanmıştır. Bu geniş tanım ile miras dil grubunu oluşturan en büyük dil grubu göç veya iltica sonucu baskın dillerin yanında yaşamak durumunda kalan miras diller olmuştur. Günümüzde büyük ölçüde yerli, göçmen veya mülteci halkların dilleri ile ilgili eğitim-öğretim çabaları ve dilbilimsel çalışmalar, Uygulamalı Dilbilim alanı içinde yeni bir disiplinlerarası alan olarak ortaya çıkmakta olan miras dil ve miras dil konuşucuları başlıkları altında çalışılmakta ve tartışılmaktadır. Bu alanda son yıllarda yoğun olarak ortaya konan çalışmalar ve bilgi birikimi miras diller açısından oldukça zengin olan Türkiye'de miras dillerin farklı kurumlarda öğretimi, yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan birçok miras dilin tekrar canlılık kazanması çabalarını ve miras dillerin ve bu dilleri konuşanların dilbilimsel olarak incelenmesi çalışmalarını destekleyecek veriler sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: miras dil, dil aşınımı, dillerin yeniden canlandırılması, baskın diller, tehlike altındaki diller

The Concept of Heritage Language and Heritage Language Speakers

Abstract

The aim of this article is to discuss the importance of the concept of heritage language, which has been emerging as a new academic field of study in a wide geography in recent years, and to explore the opportunities these studies offer to support the efforts in the field of

* Yusuf Şen, Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü. E-mail: yusufsen@duzce.edu.tr
(Received/Gönderim: 22.05.2022; Accepted/Kabul: 31.05.2022)

heritage languages in our country. The concept of heritage language has been used in Canada for many years only to refer to indigenous languages, but in recent years it has been used widely and more comprehensively for all languages that have to survive alongside a dominant language. With this new definition, immigrant and refugee languages make up the largest heritage language group. Today, educational efforts and linguistic studies related to the languages of indigenous, immigrant or refugee peoples are studied to a large extent under the topic of heritage languages, which is emerging as a new interdisciplinary area within the field of Applied Linguistics. These studies and information accumulated in the study of heritage languages have the potential to inform the teaching of heritage languages at different educational institutions, the attempts to revitalize endangered languages and the linguistic study of the heritage languages and the speakers of these languages in Turkey, which is one of the heritage language rich countries.

Keywords: *heritage language, language attrition, language revitalization, dominant languages, endangered languages*

Giriş

Düzce Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi'nde Kafkas Dilleri ve Kültürleri Bölümü altında Çerkez Dili ve Edebiyatı ile Gürcü Dili ve Edebiyatı anabilim dalları açma sürecinde öğretim programları oluşturulurken, Çerkez Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda öğretim üyeleri arasında ortaya çıkan Çerkes dilinin bu bağlamda anadili mi, yabancı dil mi, yoksa ikinci dil olarak mı değerlendirilmesi gerektiği tartışması bu makalenin konusunu ve miras dil kavramının önemini somut biçimde ortaya koymaktadır. Program oluşturma sürecinde ortaya çıkan bu tartışma bir dil programı oluşturmada dikkat edilmesi gereken konulardan biridir. Çünkü bu soruya verilecek cevap eğitim-öğretim programının içeriği, bu içeriğin öğrencilere nasıl aktarılacağı, kullanılacak materyaller ve programın çıktılarının neler olması gerektiği gibi konuları belirlemede önemli rol oynar. Yapılan değerlendirmelerde programın büyük ölçüde Çerkes dili miras konuşucuları tarafından, diğer bir deyişle Çerkes etnik kimliği veya kültürü ile bir şekilde ilişkili öğrenci adayları tarafından tercih edileceği varsayıldığından, bu hedef kitle açısından Çerkes dili bu tanımların hiçbirine tam olarak uymuyordu. Genel olarak Türkiye bağlamı düşünüldüğünde, programa gelmesi beklenen

öğrencilerin sahip olacakları tahmin edilen Çerkesçe becerileri, Çerkesçeye maruz kalma süre ve biçimleri bu dili onlar için anadili olarak görmeyi zorlaştırıyordu. Diğer taraftan yabancı dil ifadesi, tanımından öte bir dile olan uzaklığı çağrıştırmaları açısından bu duruma uygun olmayan bir ifadeydi ve içinde bulunulan toplum tarafından kullanılmayan bir dili kültüründen uzak okul veya kurs gibi sınırlı ortamlarda öğrenme türünü ifade ediyordu. İkinci dil ifadesi ise bir dilin, o dilin yaygın olarak kullanıldığı toplum içerisinde göreceli olarak yoğun bir dil girdisinin mevcut olduğu bir ortamda dil öğrenim biçimini ifade ediyordu ve bu tanım da Düzce veya Türkiye bağlamında Çerkesçenin oldukça sınırlı hale gelmiş kullanımı düşünüldüğünde sorun teşkil ediyordu.

Programın açılmasıyla, kabul edilen öğrencilerin sadece Çerkes dili miras konuşucularından oluşmadığı, Çerkes diliyle etnik veya kültürel bir bağı olmayan, Çerkesçeye daha önce hiçbir teması olmamış öğrencilerin de bu programı seçtiği görülüyordu ki bu durum programla ilgili planlamaların daha dikkatli bir şekilde yapılması gerekliliğini ortaya çıkarıyordu. Diğer bir deyişle, programa kabul edilen öğrenci profili açısından Çerkesçe, en azından eğitime başlangıç aşamasında bazı öğrenciler için ikinci veya yabancı dil, bazı öğrenciler içinse miras dil durumundaydı. Lisans ve yüksek lisans programına ilk üç yılda girmeye hak kazanan öğrenciler göz önüne alındığında, Çerkesçenin kendileri için miras dil olduğu öğrenci grubu beklendiği gibi oldukça benzeşmeyen tipik bir miras dil konuşucuları profili ortaya koyuyordu. Bu öğrenci grubunun Çerkesçe dil becerisi, daha önce hiç Çerkesçe duymamış öğrencilerle, Çerkesçeyi akıcı biçimde konuşabilip belli ölçüde de bu dilde okur yazar olan öğrenciler arasında değişkenlik gösteriyordu. Dil becerisi açısından bu iki grup arasında yer alan öğrenci grubu kabaca sadece sınırlı sayıda sözcük bilen, miras dil konuşucularında oldukça yaygın gözlemlendiği biçimiyle (Polinsky 5) Çerkesçede algısal becerilere sahip ancak üretken becerilere sahip olmayan, yani Çerkesçeyi anlayıp konuşamayan ve konuşabilen ancak okur yazar olmayan öğrencilerden oluşuyordu (Nemlioglu-Nemerko 6). Ancak bu öğrencilerin hepsinin ortak yanı Çerkes dilinin bu grup için bir miras dil olduğu, diğer bir deyişle bu öğrenci grubunun Çerkes diliyle etnik, tarihi veya duygusal bir

bağının olduğu durumu ve bu dille ilişkilerinin miras dil kavramı dışında anadili, ikinci dil veya yabancı dil kavramlarıyla karşılanmıyor olmasıydı. Bir diğer açıdan da Çerkesçe bu öğrenci grubu için kimlikleri açısından da anlamlı bir yere sahipti.

Miras dil öğrencilerinin programa gelene kadar Çerkes diline maruz kalma biçimleri incelendiğinde, bu öğrencilerin de Çerkes diline anadili, ikinci dil veya yabancı dil biçiminde farklı şekillerde maruz kaldıkları görünüyordu. Hatta bazı öğrenciler ilginç bir şekilde Çerkesçeye hayatlarının farklı dönemlerinde bu üç şekilde de maruz kalmışlardı. Küçükken evde doğal olarak bu dile maruz kalmış ancak dil edinimini tam olarak tamamlayamamış veya dil aşınması sonucu dillerinde ortaya çıkan gerilemeyle daha sonraları kendi çabasıyla kurslara katılmaya çalışmış olanların yanı sıra, yetişkinliğinde, Adıgey Cumhuriyeti gibi, bu dilin daha yoğun olarak konuşulduğu ortamlarda bulunmuş öğrenciler vardı. Bu durum miras dil öğrencilerinin bir taraftan anadili, ikinci dil ve yabancı dil öğrencileriyle nasıl farklılaştığını gösterirken, diğer taraftan da miras dil edinim ve öğreniminin, anadili, ikinci dil veya yabancı dil edinim ve öğrenim tartışmalarıyla kesiştiği noktalara işaret etmektedir. Miras dille diğer alanlardaki bu farklılık ve benzerlikler nedeniyle, miras dil konuşucularının dil edinme süreçleri ve dil becerileriyle miras dil öğrenme bağlamları, miras dil alanından daha eski disiplinler olan *anadili edinimi* ve *yabancı dil edinimi* alanlarındaki çalışmalarla çok sık karşılaştırmalar içermektedir (Montrul, The acquisition 208, 249).

Çerkez Dili ve Edebiyatı programına öğrenci kabulünden sonra bir hocanın dile getirdiği bir durum, miras dil kavramını özgün kılan ve miras dil bağlamında sık gözlenen bir yönü daha ortaya koyuyordu. Programda Çerkesçeye doğrudan ve yoğun olarak maruz kalmamış, ancak evinde, akrabaları, büyükbaba ve büyükannelerinin yanında bu dilin kullanımını ara sıra da olsa görmüş ve duymuş Çerkes dili miras konuşucuları öğrencilerin oldukça önemli bir kısmını oluşturuyordu. Bu öğrencilerin bazıları Çerkes dilinde sınırlı bir yetkinliğe sahipti, ancak bu dilin sosyal olarak kullanım şekillerine, yani bu dilde farklı yaşta ve cinsiyette insanların birbirlerine konuşma ve hitap tarzlarından, söz alma ve izin alma gibi bu dilin sosyal hayattaki kullanım biçimlerine yani bu

dilin sosyodilbilimsel yetisine (Hymes 271) aşına idiler. Diğer bir deyişle bu öğrencilerin bu dile ilişkin sosyodilbilimsel yetileri bu dildeki dilbilimsel yetilerinden daha yüksekti ve bu dili edinme süreci bu öğrenciler için bir nevi var olan sosyal örüntülere dilbilimsel yapılar oluşturma süreci anlamına geliyordu.

Miras diller ve miras dil öğrencileri açısından diğer bir özgün durum da miras dillerin miras dil konuşucularının kimlikleriyle yakın ilişkisidir. Etnik, kültürel ve tarihi bağlar yanında, miras diller büyük ölçüde miras dil konuşucularının çocukken evde veya yakın çevrelerinde maruz kalarak büyüdükleri diller durumundadırlar. Bu durum genelde dil ve kimlik arasındaki ilişkiyi miras diller için daha da kritik bir hale getirmektedir (Leeman ve Rabin 483). Miras dil ve kimlik arasındaki bu yakın ilişki, bir yandan bireylerin miras dile ve kültüre karşı tavırlarıyla paralellik göstererek miras dil öğrenme çabalarını ve motivasyonunu olumlu etkilerken, diğer yandan miras dil becerileri kazanma ve iletme süreçlerini, miras dil öğrencileri için kimliklerini de belli ölçüde yeniden keşfetme ve tekrar oluşturma süreci haline getirmektedir (He 71-73). Bu durum miras dil öğrenme sürecini yabancı dil veya ikinci dil öğrenme süreçlerinden nitelik olarak farklılaştırırken, miras dil öğrenme süreciyle anadili edinme sürecinin benzerlik gösteren bir yönüne işaret etmektedir. Anadili edinme süreci aynı zamanda bir kimlik edinme sürecidir ve bu yönüyle dil çok daha anlamlı bir araç haline gelir. Anadili edinim süreciyle miras dil öğrenme arasındaki bu paralellik, miras dil öğrenme süreçlerinde, özellikle öğrencilerin motivasyonu, dil öğretme yöntem ve materyalleri gibi değişkenler açısından önemli çıkarımlar sunan bir durumdur (Leeman 102-103, Wiley, *The Reemergence* 597-598).

Miras dil konuşucularının miras dili anadili edinme süreçlerine benzer şartlarda, doğal ortamda çevrelerinden duyarak öğrendikleri durumlarda, tek dilli anadili konuşucularına nazaran dil yetilerinde gösterdiği sınırlılık, istikrarsızlık ve yıllar içinde dillerinde ortaya çıkan dil aşınması dilbilim açısından önemli bulgular niteliğindedir (Montrul, *Current* 3-4, Polinsky 22-28). Dilbilimin bugüne kadar dil edinimi ve dil yetisiyle ilgili sadece tek dil ortamlarında anadilini edinmiş kişileri veri olarak kullanmış olması sonucu ortaya çıkmış olan bazı genel dilbilim kabulleri miras

dil konuşucularının dilbilgisi yetileri incelendiğinde doğrulanmamaktadır (Benmomoun ve Montrul 167, Scontros ve Fuchs 2). Özellikle miras dile çocuk yaşlarda maruz kaldıktan sonra baskın dile geçildiğinde gözlemlenen tamamlanmamış dil edinimi (Montrul, Current 11), değişken edinim (Polinsky 24) veya o dili tek dilli olarak konuşan kişilere göre farklılık gösteren yetisi (Kupsich ve Rothman 10) ve yetişkinlerde görülmesi beklenmeyen dil yapılarında zamanla yaşanan kayıplar (Polinsky 22), miras dil edinme ortamlarında dil ediniminin tamamlanmasının gerçekleştiği yaş ve yetişkinlikte dil yapılarının kararlı hale gelmesiyle ilgili iddiaları tartışılır hale getirmiştir. Yetişkin miras dil konuşucularında gözlemlenen dil yapılarında aşınma, özellikle miras bir dil varlığını baskın bir dilin yanında sürdürmek dışında bir seçeneğe sahip değilse, diğer bir deyişle başka bir coğrafyada bir halkın veya ülkenin kullanım yaygınlığı ve nüfus açısından daha yaygın bir dili değilse çok daha kritik bir duruma işaret etmekte ve konuşucular bazında ortaya çıkan dil aşınmasının bir dil değişimine de dönüşmesi durumuna işaret etmektedir. Bu yönüyle de miras dil kavramı baskın dillerin yanında yaşamak durumunda bulunan bu dillerin sürdürülebilirliği, kullanımlarının canlandırılması ve yok olma tehlikelerine karşı neler yapılması gerektiği gibi konularının da araştırıldığı bir alan durumundadır (Cummins 588-590, Wiley, The Reemergence 597-598).

Miras dil kavramı ve ortaya çıkmakta olan bu araştırma alanının, göçmen hareketlerinin çok yoğun yaşandığı, göçmen ve mülteci dilleri yanında otokton miras diller açısından da oldukça zengin olan Türkiye’de miras dil alanında gerçekleştirilmekte olan araştırma ve eğitim-öğretim çalışmalarında yeterince değerlendirilmemesi, bu konulardaki tartışmaların niteliğiyle ilgili soru işaretleri doğurmaktadır. Avrupa’nın farklı ülkelerinde yaşayan Türk göçmenlerinin dil kaybı, dil becerileri ve dil eğitim programlarıyla ilgili çok sayıda akademik çalışma farklı dillerde bu kavram altında yürütülürken, kavramın Türkiye’de ve Türkçede kullanım bulmaması ilginç bir durumdur. Türkiye bağlamında miras dillerin resmi, özel, STK ve miras dil topluluklarının kendi çabalarıyla gerçekleştirilen eğitim-öğretim çabaları süreçlerinde ve kaybolma tehlikesi altındaki miras diller ile ilgili yapılan

çalışmalarda bizzat miras dil kavramının kullanılması bu topluluklar ve araştırmacılar açısından kimliklere yapılan vurgu nedeniyle olumlu tavır geliştirmeye neden olma potansiyeline sahiptir. Diğer taraftan miras dil kavramının kullanımı ile dünyada miras dil alanında yapılan çalışmalara ulaşım daha hızlı olacak ve bu alandaki birikimden faydalanma fırsatı artacaktır. Miras dil kavramının Türkiye’de ve Türkçede kullanım kazanması ve bir alan olarak çalışmalara kaynaklık etmesi Türkiye’de sınırlı bir kullanıma sahip sosyodilbilim ve onun alt disiplinleri olan ve miras dille yakından ilişkili iki dillilik, çok dillilik, dil kaybı, dillerin yok olması ve dillerin canlandırılması gibi kavramlarla, sosyodilbilimin dil öğretimi açısından önemi gibi konuları da daha çok gündeme getirecektir.

Miras Dil Kavramı

Miras dil kavramı iki veya daha çok dilin temasının veya karşı karşıya gelmesinin gerçekleştiği durumlarda ortaya çıkan bir olgudur. Dil teması farklı dil kullanan ve birbirlerinin dilini konuşabilen veya konuşamayan insanların iki ülke sınırının karşılıklı iki tarafında veya özellikle çok dilli toplumlarda aynı toplum içinde yana yana yaşamak ve iletişimde bulunmak durumunda kaldıkları durumun adıdır. Dillerin karşı karşıya gelme durumu özellikle göç, sömürgeleştirme veya ülkelerin işgali sonucu ortaya çıkmaktadır (Wardough 82-83).

Miras dil kavramı genel anlamıyla belirli bir ülkede çoğunluğu oluşturan toplumun dili dışındaki o toplumun geneli için işlevselliği olmayan dilleri (Valdez, Bilingualism 411) kastetmek için kullanılır. Bu tanımdan hareketle baskın dil de, bir ülke veya bölgede karşı karşıya gelmiş iki dilden daha geniş işleve ve yaygınlığa sahip olan genellikle daha büyük sosyal grubun kullandığı dildir. Bu tanımdaki işlev, bu dillerin farklı kullanım alanlarındaki varlığıyla ilgilidir. Diller için ev, eğitim hayatı, işyeri, okul, resmi kurumlar, dini alanlar vb. farklı kullanım alanlarını oluşturur ve dillerin bu alanların ne kadarında kullanıma sahip olduğu da dillerin işlevselliği ile ilişkilidir (Holmes 21). Miras dil ve baskın dil farkı bu farklı kullanım alanlarında hangi dilin kullanıldığıyla da ilgilidir ve miras dil kavramını bu dil kullanım alanları açısından tanımlayanlar da olmuştur. Rothman (165), miras dili, çocukların büyürken evde

veya hemen yakın çevrelerinde konuşulan, daha geniş toplum kesimi tarafından kullanılmayan dil olarak tanımlar. Rothman'a göre bu nedenle miras dil, yakın çevre ile etkileşim sonucu ortaya çıkan doğal girdi sonucu edinilir. Miras dillerin ortaya çıktığı sınırlı sosyal bağlam miras dillerin edinimini, kullanımını ve sürdürülebilirliğini anlamak açısından önemlidir.

Miras dil kavramı Kanada'da uzun yıllar yerli halkların dillerini ifade etmek için kullanıldıktan sonra son yıllarda yaygın şekilde daha kapsayıcı bir anlamda, yerli dilleriyle birlikte baskın bir dilin yanında varlığını sürdürmek durumunda olan bütün diller için kullanılmaya başlanmıştır. Ancak ABD'de özellikle 1999 yılında miras dil konusunda gerçekleştirilen *First Heritage Languages in America* adlı miras dil konferansı sonrası 2000'li yılların başından itibaren miras dil kavramı daha da yaygınlık kazanmaya başlamış, 2002 yılında *Journal of Heritage Languages*'ın yayın hayatına başlamasıyla bu kavramın ve alanın daha iyi betimlenmesi çalışmaları başlamıştır (Wiley, *The Reemergence* 595).

ABD'de miras dil kavramı göçmen, mülteci ve yerli dillerin yanında, bir zamanlar belli bölgelerin sömürgeci dili niteliğindeki İspanyolca gibi diller için de kullanılmaktadır. Bu yönüyle miras dil kavramının altına oldukça farklı canlılıkta ve farklı sayıda konuşucuları olan dillerin girdiği görülmektedir. Bir yanda konuşucu sayısı oldukça sınırlı, yok olma tehlikesi altında bulunan ve bazıları tekrar canlandırılmaya çalışılan yerli dilleri, diğer yanda İngilizceden sonra ABD'deki en büyük dil grubunu oluşturan İspanyolca ve dünyada anadili olarak en çok konuşulan dil olan Çince gibi göçmen dillerinin hepsinin miras dil tanımına girmesi, bu tanımın genişliğinin ve bu başlık altında yapılan çalışmaların odaklarının ne kadar farklı olabileceğinin göstergesidir.

Miras dillerin farklı canlılıkta ve farklı nicelikte konuşucu sayısına sahip olmalarının yanı sıra dillerin sürdürülebilirliği açısından da miras dil tanımı içindeki dilleri iki farklı kategoride değerlendirmek iyi olacaktır. ABD'de Çince, İspanyolca, Rusça, Japonca ve Avrupa'da Türkçe gibi miras diller başka bir coğrafyada ulus devletlerin dili olarak baskın dil durumundadırlar ve yüksek sayıda konuşucuları vardır. Bir ulus devlet veya sosyal çoğunluk dili olarak bu diller için her zaman bir temel konuşucu modeli vardır.

Buna karşılık yerli dillerin çoğu ve bazı göçmen dilleri varlıklarını sadece miras dil olarak sürdürme durumundadırlar. Bu dillerde konuşucuların dillerinde gözlemlenen aşınmaların dile bir kayıp veya değişim olarak yansması muhtemeldir. Amerika kıtasında ve Avustralya'daki bütün yerli diller bu durumdadır ve bu durum bu dilleri baskın dillere kayma ve dil aşınması nedeniyle yok olma tehlikesi altına sokmaktadır. Diğer taraftan, hiçbir ülkede çoğunluk veya ulus dili olmayan birçok miras dil birden fazla ülkede miras dil durumundadır. Çerkesçenin Türkiye'de ve Rusya'nın Adigey, Karaçay-Çerkes ve Kabardey-Balkar cumhuriyetlerinde miras dil olarak varlığını sürdürmek durumunda olması, Kürtçenin bölgemizde birden çok ülkede miras dil olarak bulunması bu durumlara örnektir.

Varlığını bir veya birden çok bağlamda sadece miras dil olarak sürdüren diller tahmin edilebileceği gibi dil aşınımı ve dil değişimine karşı daha savunmasızdırlar. Bu dillerin dil aşınımı açısından dezavantajı, bu dillerin tek dilli temel dil konuşucularına baskın bir dille yaşayan ikinci nesilden itibaren sahip olmamaya başlamasıdır. Diğer bir deyişle baskın dilin toplumlarda daha da yaygınlaşması sonucu bütün miras dil konuşucuları iki dilli hale geldiğinde büyük ölçüde baskın dili daha iyi olan ve miras dili aşınımı açık miras dil konuşucuları ortaya çıkmaktadır. Bu durum özellikle miras dilde dilin canlı kullanımının ve okuryazarlığın olmadığı durumlarda dil aşınmasına karşı miras dilleri savunmasız kılan bir durumdur. Okuryazarlık oranının oldukça düşük olması miras dillere özgü bir durumdur (Polinsky 74). Miras dil konuşucularının okuryazar olmamasının yanında miras dillerinin birçoğunun bir yazı dilinin olmaması bu durumu daha da kritik hale getirmektedir. Yazı dilinin olmaması bu dillerde konuşma dilinin daha da hızlı aşınması sonucunu doğurmakta ve dil konuşucularının özellikle dilin karmaşık yapılarından uzaklaşıp biçim eklerini düşürdükleri bir dile kaymalarına neden olmaktadır (Montrul, Current 4).

Miras dil kavramının ABD'de yaygınlaşması süreçlerinde bu kavramın anlamından kaynaklanan olumsuz çağrışımlarına da dikkat çekilmiş ve bazı araştırmacılar özellikle Avustralya'da kullanılan *topluluk dili* kavramını miras dil kavramıyla beraber

kullanmayı tercih etmişlerdir (Wiley, The Reemergence 596-597). Miras dil kavramıyla ilgili olarak, Baker ve Jones bu kavramın çoğunluk tarafından kullanılan baskın bir dilin yanında gelecekte çok geçmişe, çağdaşıktan çok geleneğe işaret ettiğini belirtmiş ve bu kavramın dili daha çok eski kültürler, gelenekler ve ilkel zamanlarla ilişkilendirdiğini savunmuşlardır. Bu araştırmacılara göre bir dili miras dil olarak nitelemek onun modern, teknolojik bir toplumun uluslararası bir dili olmadığı izlenimini vermektedir (509).

Aynı konuda Garcia, ABD’de Dominik Cumhuriyeti’nden 17 yaşındaki bir kız için miras dil kavramının “... çok eski, büyükannem gibi” çağrışımlarına dikkat çekmekte ve İspanyolcanın bu tanımın aksine kendisinin her gün evde, sokakta ve mahallede kullandığı bir dil olduğunu söylemesini not etmektedir (602). Ancak Garcia, Cummins’in savunduğu gibi, çok farklı çocukların tek dilli homojen bir eğitim sistemine maruz kaldığı ABD’de miras dil kavramının çocukları, anne babaları ve eğitimcileri İngilizce dışında dilleri de eğitimin bir parçası haline getirme konusunda iknada kullanılabilecek bir ifade olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda *miras dille eğitim* kavramının, bugüne kadarki uygulamalarıyla başarısız bulunan iki dilli programlar veya ikili programlar yerine kullanılıyor olmasının olumlu bir durum olduğunu savunmaktadır. Diğer taraftan, Peyton ve Ranard, ABD’de azınlık dilleri yerine bu kavramın yaygınlaşmasını, ülkelerin kültürel ve dilsel olarak hızla çeşitlendiği dünyamızda azınlık ifadesinin anlamını kaybedip herkesin bir azınlık gruba ait olduğu bir durumun ortaya çıkıyor olması ile açıklamaktadır. Peyton ve Ranard, kültürel çeşitliliğin en yüksek olduğu yerlerden biri olan Los Angeles’ta bugün anadili İngilizce olan beyaz ırktan birinin de azınlık gruplarına mensup birçok kişi gibi bir azınlık mensubu olduğunu ve bu nedenle bu kavramın kullanılabilirliğini kaybettiğini savunmaktadır (17). Hornberger’a göre de azınlık dili, göçmen dili, etnik dil, yabancı dil ve ikinci dil kavramları yerine ABD’de akademisyen ve eğitimciler daha nötr ve kapsayıcı bir kavram olarak miras dil kavramını kullanmaya başlamışlardır (102). Bu arada, ABD’de miras dil kavramının yaygınlaşmaya başladığı yıllarda topluluk dilleri ve azınlık dilleri gibi farklı kavramların kullanıldığı Avusturalya ve

Avrupa’da da miras dil kavramının günümüzde nasıl yaygınlık kazandığı yapılan akademik yayınlarda kendini göstermektedir.

Miras dil ifadesi kavram olarak dile tarihi, kültürel ve etnik referansla bağlılığı çağrıştırmaları açısından kimlik olgusu ile ilişkilendirileceği için bu dillere olan ilgiyi arttırıcı bir etkide bulunma potansiyeline sahiptir. Bu ilgi, bu dillere karşı olumlu tavır geliştirilerek bu dilleri öğrenmeye teşvik edici bir etki ortaya çıkarıp yok olma tehlikesi altındaki dillerin öğrenilmesi ve canlandırılması çabalarını arttırabilir. Miras diller bağlamında yaygın bir uygulama olan, bu dillerin miras dil toplulukları tarafından okul-dışı programlarla miras dil öğrencilerine aktarılıyor olması, ve bu programların genellikle Yeni Zelanda’da başlayan *dil yuvaları* uygulamalarında olduğu gibi, toplulukların yaşlıları ile gençlerinin bir araya getirilerek yürütülüyor olması, miras dil kavramı ile kültür ve kimlik kavramlarının yakın ilişkisini ve miras dil aktarımının aynı zamanda bir kültür ve kimlik aktarımı olduğunu göstermektedir (Gessner ve Tracey 40-42). Ayrıca başarılı miras dil programları faaliyetlerinin büyük ölçüde miras dil toplulukları tarafından yürütülüyor olması da anlamlıdır.

Miras diller konusunda yakın çevremizde, Avrupa’nın farklı ülkelerinde, özellikle Almanya’da yaşamakta olan Türk göçmenlerin miras dilleri Türkçeyi öğrenme ve koruma durumları ile Türkçedeki becerilerinin miras dil olarak Türkçe kavramı altında yapılıyor olması sevindiricidir. Birçoğu üçüncü nesil Türkler üzerine yapılan araştırmalarda bu kavram sevindirici bir şekilde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu bağlamda, yakın zamanda Fatih Bayram editörlüğünde İngilizce olarak yayımlanan, daha çok Almanya’da miras dil olarak Türkçe konuşucularının dil becerileri ve dil kullanım biçimlerine odaklanan *Studies in Turkish as a Heritage Language* kitabı anılmaya değerdir. Kitap İsveç’te yaşayan Türk çocukların yancümle kurma biçimlerini irdeleyen bir çalışmayı da içermektedir.

Dünyanın farklı bölgelerinde miras dil kavramının yaygınlık kazanması ve özellikle ABD’de miras dillerin eğitim ve öğretiminin tekrar güçlü bir şekilde gündeme gelmesi, küreselleşen dünyada çok dilliliğin ve miras dillerin öneminin anlaşılması ve geçmişte yapılan hataların düzeltilmesi çabaları olarak savunulmaktadır

(Valdez, Heritage 37). Günümüzde miras dil grubunu oluşturan en büyük dil ve dil kullanıcı grubu göç ve iltica sonucu baskın dillerin yanında yaşamak durumunda kalan halkların dilleridir. Savaşlar, baskılar ve ekonomik sebeplerle günümüzde de yoğun biçimde gündemde olan göçmen ve sığınmacı halkların ve özellikle çocukların dil ve eğitim hakları konusu (Fishman 85) ve miras dillerin, kritik dillerde ihtiyaç duyulan yetkin dil konuşucusu ihtiyacını karşılama potansiyeli taşıması miras dilleri kıymetli bir ulusal kaynak haline getirmekte (Montrul, Current 3-4) ve miras dillerin korunması çabalarını desteklemenin önemini göstermektedir.

Miras Dil Konuşucuları

Dar anlamda miras dil konuşucuları doğuştan itibaren özellikle ev ortamında miras dile maruz kalan konuşucular olarak tanımlanırken, daha geniş anlamda miras dil konuşucuları doğuştan itibaren dile maruz kalmış olmasa da bir dile etnik, tarihsel, kültürel veya duygusal bir bağı olan ve bu dili tekrar öğrenmek ve canlandırmak çabası içinde olan kişileri de kapsamaktadır (Polinsky 4). ABD bağlamında Valdez dar miras dil konuşucusu tanımı yapmakta ve evde İngilizce dışında bir dile maruz kalmış olmayı ve dili konuşmayı veya en azından anlamayı ve bu biçimde bir iki dilli birey olma biçimini miras dil konuşucusu tanımı olarak sunmaktadır (Introduction 1). Valdez'e göre miras dil konuşucusu olmak, iki dilli olma durumudur ve bu nedenle miras dil konuşucuları miras dilleri daha zayıf olan iki dilli konuşucular olarak da tanımlanabilirler. Miras dil konuşucusu ifadesi her ne kadar miras dili konuşmayı varsayıyor olsa da alanyazında bu ifade miras dilinde algısal ve üretken becerilere sahip kişiler yanında bir şekilde bir miras dille ilişkili kişileri ifade etmek için de kullanılmaktadır. Miras dil konuşucusu tanımındaki bu esneklik, miras dil konuşucusu olarak tanımlanmak için bu dilde belli ölçüde beceri sahibi olmak mı, yoksa bu dile etnik, tarihî veya kültürel bir bağ duymak mı gereklidir sorusunun cevabının kritik sonuçlarının olacak olmasından kaynaklanmaktadır (Wiley, On Definition 30). Bu soruların cevabı bazı kişilerin miras dil konuşucusu olarak dışlanmasını gerektirecektir. Miras dil kavramı tanımına giren

dillerin çeşitliliği ve konuşucu sayısı açısından farklılığı göz önüne alındığında bazı dillerin miras dil konuşucusu olarak dil becerilerini öne çıkarması anlaşılabilirken sınırlı sayıda konuşucusu kalmış ve dil girdisine ulaşımın zor bir hal aldığı dillerde, miras dili konuşucusunun tanımını daha çok dille belirli bir bağa sahip olarak tanımlamak bu dillere ilgi duyabilecek potansiyel kişi sayısını kısıtlamamak açısından makul görünmektedir. Bu konuda yapılan tartışmalara bu dillere ilgi duyan kişiler açısından bakmak doğru olacaktır.

Miras dil konuşucusu tanımlarından da anlaşılacağı üzere, bu tanımın içine birçok açıdan oldukça farklı özelliklere sahip kişiler girmektedir. Miras dil konuşucularının dar anlamdaki tanıma göre ortak özelliği, baskın dil yanında evde bir miras dile maruz kalıp, bunun sonucunda iki dilde sınırlı da olsa beceri sahibi olmaktır. Geniş anlamdaki tanıma göre ortak özellik, yaygın olarak konuşulan baskın dil yanında etnik veya kültürel bir bağ hissedilen bir dile sahip olma bilinci ve bu dili tekrar öğrenme, araştırma, canlandırma faaliyetlerine katılma isteği olabilir (Fishman 69). Bu ikinci gruba giren kişilerin birçok dilin tekrar canlandırılması faaliyetinde önemli ve öncü rol oynadıkları görülmüştür (Polinsky 4). Bu tanımlamalar da gösteriyor ki farklı şartlar altında olsalar da miras dil konuşucularının ortak özelliği, baskın bir dilin yanında tarihsel bir bağ hissedilen başka bir dilin konuşucusu olmak veya olma isteği duymaktır.

Genel olarak iki dilli miras dil konuşucularının çocukluk döneminde geliştirdikleri dil becerilerini yaşamları boyunca sürdürdükleri varsayılır. Ancak miras dil konuşucularının dil becerilerinin yaşamları boyunca nasıl iniş çıkışlar yaşadığı bu dil konuşucuları hakkında gözlemlenen önemli bir bulgudur (Polinsky 6-7). Genel olarak bireyler miras dillerine en yoğun olarak çocukluk dönemlerinde maruz kalırlar ve bu dönemde bu dilde becerileri yüksektir. Ancak çocuklar büyüyüp baskın dile daha çok katılmaya başlayıp miras dildeki girdiye ulaşım azalınca, miras dilleri ile sürdürdükleri etkileşimle de doğru orantılı olarak miras dil becerilerinde aşınmalar meydana gelir. Bu dil aşınımı bazı bireylerde dil kaybına varan ölçüde gerçekleşebilir. Bazı miras dil konuşucuları ise uzun süre miras dillerinden uzak kalıp ve dil

aşınımı yaşadıkdan tekrar sonra miras dillerinin yoğun olarak kullanıldığı bir bölgeye taşındıklarında miras dillerine tekrar maruz kalıp dil becerilerini tekrar yükseltebilirler. Bu tür miras konuşucularına *geri dönüşçüler* denir (Polinsky 7). Geri dönen konuşucuların dil becerileri çocukluklarındaki dil becerilerinden farklıdır fakat yeni toplulukta zaman geçtikçe ve dil girdisine maruz kaldıkça çocuklukta dil becerilerine yaklaşırlar. Bir diğer miras dil konuşucu grubu ise miras dillerini tekrar veya ilk kez eğitim-öğretim ortamında edinmeye çalışan miras dil konuşucularıdır. Bu miras dil grubu son zamanlarda birçok ülkede artış göstermektedir. Bu artan talebi karşılamak üzere birçok miras dilde ilk kez eğitim-öğretim materyalleri geliştirme ve eğitimciler yetiştirme faaliyetleri gözlemlenmektedir (Polinsky 7).

Miras Dil Konuşucularının Dil Becerileri

Miras dil konuşucuları, baskın dilde dil becerileri olarak oldukça yüksek ancak miras dillerinde dil beceri seviyeleri önemli ölçüde değişkenlik gösteren bireylerden oluşurlar (Montrul, Current 5). Miras dillerinde oldukça ileri seviyede dil becerileri olan konuşucular olduğu gibi, sadece algısal becerilere sahip olup üretken becerilere sahip olmayan oldukça yüksek sayıda miras konuşucusu vardır. Bu yönleriyle miras dil konuşucularının dil becerileri, bu miras diller birçoğu için bir anadili niteliğinde edinilmiş olsa da, teorik dilbilimin öznelerini oluşturan homojen bir toplumda büyümüş, ideal tek dilli anadili konuşucusu ve dinleyicisi profilinden (Chomsky 3) farklılıklar göstermektedir. Bu durum araştırmacılar tarafından miras dilde maruz kalınan dil girdisi ve miras dilin kullanım alanlarının sınırlılığının dil becerilerine olumsuz yansımaları olarak açıklanmaktadır (Benmoumoun ve Montrul 166). Birçok çalışmada okullaşmanın ilk yıllarında özellikle iki dilli veya çift dil programlarının olmadığı okul ortamlarında miras dil konuşmacılarında hızlı bir miras dil konuşma akıcılığı kaybı gözlemlenmiştir (Cummins 586). Bu durum, miras dillerde dil girdisinin nitelik ve nicelik açısından baskın dili anadili olarak öğrenenlere göre sınırlılığı yanında, miras dil konuşucularının baskın dil ve miras dil arasındaki prestij ve kullanım farklarının bilincine varmasıyla da açıklanmaktadır. Cummins'e göre okul

öncesi dönemde dahi küçük çocuklar kendi dilleri ve İngilizce arasındaki statü veya prestij farkının farkına varırlar. Okuldaki hocalarıyla etkileşimleri bu statü farkını daha da derinleştirirse, öğrenciler kimliklerini ev/miras dillerinden ayırırlar ve dil kaybı süreci hızlanır (586). Hatta geleneksel olarak iki dilli programlarda dahi miras diller çoğunluk dili gibi saygı görmez. Dil kendi konuşucuları arasında değerli görülse dahi geniş toplum kesimi tarafından başarı için önemli görülmez (Wardhough 354).

Miras dil konuşucularının dil becerileri ile ilgili çalışmalar daha çok iki dilli olan miras dil konuşucuları üzerine odaklanmıştır. Araştırmalar bu miras dil konuşmacılarının dil becerileri ile ilgili teorik dilbilim açısından da önemli olan iki bulguya dikkat çekmektedirler: Tamamlanmamış edinim ve dil aşınımı. Tamamlanmamış edinim, son zamanlarda kavram olarak eleştirilse de (Kupisch ve Rothman 10) bir miras dil konuşucunun miras dilindeki bir dil yapısını anadili konuşucusu seviyesinde edinmemiş olması durumudur (Benmomoun ve Montrul 167). Dil aşınımı ise genel olarak iki dilli ortamlarda dil kaybı olarak da ifade edilen, dil konuşucularının genellikle çocukluk dönemlerinde edindikleri belli dil becerilerini daha sonra geçici veya tamamen kaybetme durumudur. Bu durum dil kullanıcılarının dili kullanma becerileri veya dilbilimsel karar verme becerilerine bakılarak ölçülür (Benmomoun ve Montrul 167).

Tek dilli çocuklar doğal gelişim süreçlerinin bir parçası olarak çevrelerinde duydukları anadillerine tam hâkim olurlar ve bu konuda anadili konuşucuları arasında kayda değer bir değişkenlik gözlenmez. Miras dil konuşucuları çocukluklarında tek dilli anadili konuşucularına benzer şartlarda miras dillerine maruz kalmış olsalar dahi dil becerileri açısından ulaştıkları yetkinlik seviyesi önemli ölçüde değişkenlik gösterir. Miras dil konuşucularının bazıları hem sözlü hem de yazılı dilde akıcı bir dil kullanımı seviyesine ulaşırken, bazı konuşucuların sözlü ifadelerinde dahi akıcı bir seviyeye ulaşamadıklarını görmek mümkündür. Dil ediniminde bu tür değişkenlik özellikle ikinci nesil göçmenlerde yüksektir. Bu durum birçok miras dil konuşucusunun miras dilini tam olarak öğrenemediği anlamında tamamlanmamış edinim olarak adlandırılmıştır (Benmomoun ve Montrul 136).

Miras dil konuşucularının yaşadıkları dil aşınımı fonolojik, sözcük, biçimbilim ve söz dizim gibi farklı dilbilimsel öğeler açısından incelenmiştir. Sınırlı çalışmalar, telaffuz açısından miras dil konuşucularının, özellikle bu dili daha sonra yetişkin olarak öğrenmeye çalışan kişilere göre daha ileri yetkinlik gösterdiklerini ve anadili konuşucularına yakın beceri sergilediklerini göstermektedir. Miras dil konuşucularının bu fonolojik becerilerinin dilbilgisi açısından dillerinde en az standart dışılığın ortaya çıktığı alan olduğu gözlemlenmiştir (Montrul, Current 5). Diğer taraftan, sözcük becerileri açısından miras dil konuşucularının bilgilerinin daha çok ev ve yakın çevrelerindeki nesnelere ilişkili olan çocukluk dönemlerine ait sözcüklerle sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. ABD’de miras dil olarak Rusça konuşucularının eylem sözcüklerini bilme ve İngilizceye çevirme açısından, ad ve sıfatlara göre daha yetkin olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum dil kaybı ve dil aşınması durumlarında adların eylem ve sıfatlara göre daha çok baskın dilden alındığı ve baskın dilde kullanıldığı düşünüldüğünde şaşırtıcı değildir. Aynı zamanda eylemlerin adlara göre anlam açısından daha yüklü oluşu baskın dilden bir sözcükle karşılanmalarını daha zor hâle getirmektedir (Montrul, Current 6).

Miras dilbilgisinde dil aşınımından en çok etkilenen alan çekim ekleridir. Bilindiği gibi adlar birçok dilde tekillik-çoğulluk, cinsiyet, ve hâl ekleri alırlar. Miras dil konuşucularının bu eklerde anadili konuşucuları veya ebeveynlerine göre oldukça yüksek oranda hatalar yapmakta olduklarını göstermektedir. Tek dilli Rusça ve İspanyolca dil konuşucularının yaklaşık dört yaş civarında doğru kullandığı cinsiyet eklerinde bu dillerdeki miras dil konuşucularının ciddi oranda hatalar yaptığı görülmüştür. Özellikle Rusçada dişil ve nötr cinsiyet eklerinin miras dil konuşucularında en çok sorun teşkil eden ekler olduğu gözlemlenmiştir (Montrul, Current 6). Aynı şekilde hâl eklerinin de Rusça miras dil gramerinde en çok erozyona uğrayan ve tamamen edinilemeyen dilbilimsel öğeler olduğu görülmüştür.

Yine Rusça ve İspanyolca miras dil konuşucuları ile yapılan çalışmalarda miras dillerde söz dizimi sorunlarının çekim ekleri sorunlarının devamı ve miras dil ile baskın dil arasındaki

benzerlikler ve farklılıktan kaynaklanan sorunlar olduğu görülmüştür. Örneğin özne zamirlerinin düşürülebildiği İspanyolca ve Rusçada, miras dil konuşucularının baskın dil İngilizcenin etkisi ile miras dillerinde, anadili Rusça ve İspanyolca konuşucularına göre özne zamirlerini bağlama uygun olmasa da daha çok kullanma eğilimi gösterdikleri gözlemlenmiştir (Montrul, Current 9).

Özetle dil girdi ve çıktı imkanlarının daha kısıtlı olduğu miras dil bağlamlarında miras dil konuşucuları miras dillerinin temel yönlerini edinip, karmaşık yapıları basitleştirme yoluna girmektedirler. Bu arada miras dillerden de olumsuz transferlerin gerçekleştiği görünmektedir.

Sonuç

Daha önceleri farklı kavramlarla ifade edilen yerli halk dilleri, göçmen dilleri ve baskın bir dilin yanında yaşamak durumunda kalmış olan sömürge dilleri, günümüzde oldukça yaygın şekilde miras dil olarak ifade edilmekte ve bu kavram altında çalışılmaktadır. Bu kavram altında yapılan çalışmaların kazandığı ivme, son zamanlarda iki ve çok dilliliğin önem kazanması, insan ve dil haklarına duyulan saygının artması ve demokratikleşme çabalarının yükselmesi ile açıklanmaktadır (Valdez, Heritage 37). Bu gelişmelerin de bir uzantısı olarak, büyük topluluklar içinde yaşayan küçük topluluklar da kendi kimlik, tarih ve dillerine daha çok sahip çıkma eğilimi göstermeye başlamış ve etnik, kültürel, tarihsel veya duygusal bir bağ hissettikleri dilleri tekrar öğrenme, canlandırma ve çocuklarına kazandırma çabalarına girişmişlerdir. Bu çabaların bir parçası olarak baskın dillerin yanında miras dillerin varlıklarını nasıl sürdürebilecekleri, miras dil öğrencileri için düzenlenen dil programlarının içeriklerinin neler olması gerektiği ve bu dil programları için öğretmenler yetiştirme, materyal oluşturma konularında neler yapılması gerektiği gibi konularda yapılan yayınlar büyük oranda artmıştır.

Dünyada yaygın bir kullanım bulan miras dil ifadesinin Türkiye’de ve Türkçede de kullanım bulması, Türkiye’de miras diller ile ilgili yapılan çalışmaların dünyadaki bu çalışmalardan daha çok faydalanmasını ve bu çalışmaların daha sağlıklı kavramsal ve bilimsel çerçevede gerçekleşmesini sağlayacaktır. Avrupa’nın farklı

ülkelerinde yaşayan Türk göçmenlerinin dil kaybı, dil becerileri ve dil eğitim programları ile ilgili çok sayıda çalışma günümüzde sevindirici bir şekilde bu kavram altında İngilizce ve Almanca gibi farklı Avrupa dillerinde gerçekleştirilmektedir.

Türkiye’de şu anda miras dil durumundaki Çerkesçe, Gürcüce ve Kürtçe gibi dillerde üniversite seviyesinde lisans, yüksek lisans ve doktora programları bulunmakta; ortaöğretimde çok sayıda farklı miras dilde seçmeli dersler açılmakta ve birçok sivil toplum örgütü kendi imkanları ile özel kurslar düzenlemektedir. Bunun yanında yok olma tehlikesi altında olan farklı dillerle ilgili akademik çalışmalar yapılmakta ve bu dillerin canlandırılmasının önemi vurgulanmaktadır. Türkiye’deki miras dillerin eğitim-öğretim, araştırma ve tekrar canlandırma faaliyetlerinin miras dil kavramı altında gerçekleştirilmesi bu alandaki çalışmaların sonuçlarını ve birikimini daha iyi takip edebilmeyi sağlayacaktır. Ayrıca, miras dil kavramının olumlu çağrışımları da bu dillere karşı miras dil topluluklarının içinde ve dışında olumlu tavırlar geliştirmeyi sağlayabilir ve bu alanlarda yapılan çalışmalara olan ilgiyi arttırabilir.

Kaynakça

Baker, Colin ve Sylvia Prys Jones. *Encyclopedia of bilingual education and bilingualism*, Clevedon, UK: Multilingual Matters, 1998.

Bayram, Fatih (Düz.). *Studies in Turkish as a Heritage Language*, Amsterdam: John Benjamins, 2020.

Benmomoun, Ellabas, Silvina Montrul ve Maria Polinsky. “Heritage languages and their speakers: Opportunities and challenges for linguists”. *Theoretical Linguistics*, 39.3-4 (2013): 129-181

Chomsky, Noam. *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, MA: MIT Press, 1965.

Cummins, Jim. “A Proposal for Action: Strategies for Recognizing Heritage Language Competence as a Learning Resource within the Mainstream Classroom” *Modern Language Journal*, 89 (2005): 585-592.

Fishman, Joshua. “300-plus years of heritage language education in the United States”. *Heritage Languages in America: Preserving a National Resource*. Düz. Joy Kreeft Peyton., Donald A. Ranard, ve Scott McGinnis. Washington, DC: Delta Systems and Center for Applied Linguistics. 2001. 81–98.

Gessner, Suzanne, Tracey Herbert Aliana Parker. "Indigenous languages in Canada" *Heritage Language Policies around the World*. Düz. Corinne A. Seals ve Sheena Shah. Oxon: Routledge 2018, 30-47.

He, Agnes Weiyun. "The Heart of Heritage: Sociocultural Dimensions of Heritage Language Learning." *Annual Review of Applied Linguistics*, 30 (2010): 66-82

Holmes, Janet. *An Introduction to Sociolinguistics*. Fourth Edition. London: Routledge, 2013.

Hornberger, Nancy. "Opening up Implemental and Ideological Spaces in Heritage Language Education." *Modern Language Journal*, 89 (2005): 605-609.

Hymes, D.H. "On Communicative Competence" Düz. John Bernard Pride ve Janet Holmes *Sociolinguistics: Selected Readings*. Harmondsworth: Penguin, 1972. 269-293.

Kupisch, Tanja, Jason Rothman. "Terminology matters! Why difference is not incompleteness and how early child bilinguals are heritage speakers". *International Journal of Bilingualism*, 22.5 (2018): 564-582.

Leeman, Jennifer. "Heritage Language Education and Identity". *Annual Review of Applied Linguistics*, 35 (2015): 100-119.

Leeman, Jennifer, Lisa Rabin ve Esparanza Roman-Mendoza. "Identity and Activism in Heritage Language Education." *The Modern Language Journal*, 95, 4 (2011): 481-49.

Montrul, Silvina. "Current Issues in Heritage Language Acquisition". *Annual Review of Applied Linguistics*, 30 (2010): 3-23

Montrul Silvina. *The Acquisition of Heritage Languages*. Cambridge: Cambridge University Press. 2015

Nemlioğlu-Nemerko, M. Uğur. "The demographics and interest of the circassian language and literature students in circassian language" *Jazyk, pis'mennost' i alfavit: aktual'nye problemy ih vzaimodejstviya. K 170-letiju adygejskogo prosvetitelja XIX veka, sostavitelja alfavita Hadžibeča Šahančerieviča Ančoka. Materialy Meždunarodnoj naučno-praktičeskoj konferencii*. Maykop: (26-27 Ekim, 2016) 191-198

Garcia, Ofelia. "Positioning Heritage Languages in the United States". *Modern Language Journal*, 89 (2005): 601-605.

Peyton, Joy Kreeft, Donald A. Ranard, ve Scott McGinnis. "On defining heritage languages and their speakers". *Heritage Languages in America: Preserving a National Resource* Düz. Joy Kreeft Peyton, Donald A. Ranard, ve Scott McGinnis, 29-36. Washington, DC: Delta Systems and Center for Applied Linguistics. 2001.

Polinsky, Maria. *Heritage Languages and their speakers*. Cambridge: Cambridge University. 2018

Rothman, Jason. "Understanding the nature and outcomes of early bilingualism: Romance languages as heritage languages". *International Journal of Bilingualism*, 13, 2 (2009): 155–163.

Scontros, Gregory, Zuzana Fuchs ve Maria Polinsky. "Heritage Language and Linguistic Theory." *Frontiers in Psychology*, 6,1545 (2015): 1-20.

Valdez, Guadalupe. "Introduction." *Spanish for Native Speakers. AATSP professional development series handbook for teachers K-16*. Düz. Lynn A. Sanstedt. Orlando, FL: Harcourt College. 1-20.

Valdez, Guadalupe. "Heritage Language Students: Profiles and Possibilities." *Heritage Languages in America: Preserving a National Resource*. Düz. Joy Kreeft Peyton, Donald A. Ranard, ve Scott McGinnis. Washington, DC: Delta Systems and Center for Applied Linguistics, 2001. 37-77.

Valdez, Guadalupe. "Bilingualism, Heritage Language Learners, and SLA Research: Opportunities Lost or Seized." *The Modern Language Journal*, 89 (2005): 400-426.

Wiley, Terrence G. "On defining heritage languages and their speakers." *Heritage Languages in America: Preserving a National Resource* Düz. Joy Kreeft Peyton, Donald A. Ranard, ve Scott McGinnis. Washington, DC: Delta Systems and Center for Applied Linguistics. 2001, 29-36.

Wiley, Terrence G. "The Reemergence of Heritage and Community Language Policy in the U.S. National Spotlight" *Modern Language Journal*, 89 (2005): 594-601.

Wardough, Ronald. *An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford: Blackwell Publishing. 2013.